

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Незважаючи на величезний досвід досліджень в галузі політичної комунікації у сучасній вітчизняній і зарубіжній лінгвістиці (А.М. Баранов, Ф.С. Бацевич, В.М. Бріцин, Р. Водак, В.З. Дем'янков, В.І. Карасік, Л.А. Кудрявцева, Н.М. Миронова, Г.Г. Почепцов, О.А. Семенюк, А.П. Чудінов, О.І. Шейгал, Г.М. Яворська, А. Busch, W. Dieckmann, M.J. Edelman, K. Ehlich, J. Klein, R. Süßmuth), даний напрямок у мовознавстві, як і раніше, викликає інтерес у вчених (О.І. Андрійченко, А.І. Башук, О.В. Белякова, Л.Е. Бессонова, А.А. Бойко, І.Ф. Бублик, В.В. Демецька, М.С. Дорофєєва, П.Г. Крючкова, Л.І.Сахарчук, К.С. Серажим, Л.А. Ставицька, І.А. Юшковець, J. Kilian, K.S. Roth).

Увага лінгвістів до цієї проблематики пов'язана з особливостями політичної комунікації, у якій активно використовуються різні стратегічні засоби, тактики й прийоми комунікативного впливу на слухачів. Інтенсивна політична боротьба веде до необхідності аналізу різних систем національних мов та їх ролі у прагматичному впливі на масову політичну свідомість.

Міждисциплінарне вивчення дискурсу в цілому та політичного дискурсу зокрема базується на багатому накопиченому теоретичному матеріалі з теорії мовленнєвої діяльності (О.О. Леонтьєв, П.В. Зернецький, Р.О. Якобсон), теорії мовленнєвих актів (Д. Вандервекен, А. Вежбицька, В.Г. Гак, І.М. Кобозева, М.Л. Макаров, Дж. Остін, Дж. Серль, J. Yule), прагмалінгвістики (Л.Р. Безугла, П. Браун, Г. Грайс, О.С. Іссерс, В.І. Карабан, С. Левінсон, Дж.Н. Ліч, О.О. Селіванова, І.П. Сусов, І.С. Шевченко, J. Meibauer), прагматичних аспектів оцінки (Н.Д. Арутюнова, Е.М. Вольф, Н.М.Миронова), теорії дискурсу (Н.Д. Арутюнова, А.М. Баранов, Є. Бенвеніст, В.Г. Борботько, Т. ван Дейк, В.І. Карасік, Е.С. Кубрякова, К.Я. Кусько, Л.І. Сахарчук, О.П. Воробйова, M. Jorgensen, L. Phillips), лінгвокультурології (О.А. Леонтович, В.А. Маслова, С.Г. Тер-Мінасова), лінгвістичної стилістики й стилістики тексту (І.Р. Гальперін, В.В. Одинцов, Г.Я. Солганік), риторики (Е.В. Ключев, А.К. Михальська), теорії аргументації (А.Д. Белова), проблем модальності та інтонації мовлення (А.М. Багмут, Т.О. Бровченко, В.В. Виноградов, С.А. Кодзасов, Т.М. Корольова, Р.К. Потапова, В.В. Потапов, О.І. Стеріополо, J. Schwitalla), теорії фонопрагматики (С.М. Гайдучик, Є.І. Григор'єв, Т.М. Ніколаєва, U. Maas).

Глобальний розвиток міжнародної та міжкультурної взаємодії потребують розв'язання проблеми толерантності в усіх сферах комунікації, у тому числі політичній. Це зумовлено тим, що сучасні форми урегулювання проблем і конфліктів у політичній та інterкультурній взаємодії не завжди є ефективними.

Поглиблене вивчення феномена толерантності в антропоцентричній парадигмальній інтерпретації, враховуючи модерністські й постмодерністські соціологічні теорії (П. Бергер, М.М. Ковалевський, П.А. Кропоткін, Т. Лукман, Z. Bauman), має велике значення для сучасної політичної лінгвістики, дозволяє дослідити проблеми політичної дискурсології у новому ракурсі, збагатити вирішення питань із цієї тематики новими підходами.

Сьогодні існує чимало наукових досліджень категорії толерантності в міждисциплінарному аспекті: філософія толерантності (В.М. Золотухін, В.А. Лекторський, Г. Маркузе, М.П. Мчедлов, А.І. Панченко, І.А. Стернін, В.В. Шалін, М.Б. Хомяков); культурологія толерантності (М.Я. Гловинський, О.П. Єрмакова, В.А. Маслова, Н.І. Формановська); соціально-політична й етнокультурна толерантність (Л.П. Крисін, Н.О. Купіна, І.Ю. Кушніренко).

Підходи науковців до вивчення категорії толерантності/інтолерантності в сучасній лінгвістиці (Р.Р. Валітова, Л. Вітгенштейн, А.С. Капто, Н.О. Купіна, О.А. Михайлова, Е.С. Суміна, Ю.В. Южакова, I. Bubis, M. Rosenbach, A. Wierlacher) характеризують суперечливість досліджуваного феномена та зв'язок із категоріями нетерпимості, соціальних і політичних конфліктів, агресії, націоналізму й расизму (Р. Водак, Т. ван Дейк, К. Ehlich). Вищезазначені роботи оперують такими ключовими для політичного дискурсу концептами й ідеологемами, як націоналізм, антисемітизм, расизм.

Вирішення питань, які пов'язані з дослідженням функції просодії толерантності/інтолерантності поряд з іншими підсистемами мови в політичній комунікації, дозволяє визначити роль просодії, як важливого фактора прагматичного впливу на політичну свідомість слухачів у конкретній соціокультурній і політичній ситуації.

Актуальність роботи зумовлена інтересом сучасного суспільства до проблеми толерантності/інтолерантності та політичними процесами, що відбуваються в середині країни й у світі. Однак при різноманітності наукових підходів до дослідження феномена

толерантності/інтолерантності у вітчизняній лінгвістичній науці немає наукових публікацій, у яких було б викладено результати комплексного лінгвістичного дослідження механізму взаємодії різнорівневих мовних систем даної категорії. Відсутність експериментально-фонетичних результатів вивчення зазначеної проблеми робить дане дослідження своєчасним.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідного напрямку Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» «Фундаментальні дослідження у вищих навчальних закладах» (код 22010020) у рамках наукової теми кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики «Теоретичні та прикладні аспекти дослідження типологічних і конкретно-мовних рис сучасного дискурсу» (протокол № 5 рішення вченої ради ПДПУ імені К.Д.Ушинського від 29 грудня 2005 року, реєстраційний номер 0107U000467).

Мета дисертаційного дослідження – проведення комплексного лінгвістичного аналізу засобів вираження толерантності/інтолерантності в мовленні німецьких, українських і російських політиків та виявлення ролі просодії у формуванні перлокутивного ефекту в сучасному політичному дискурсі.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких **завдань:**

- проаналізувати поняття політичного дискурсу в сучасній лінгвістиці;
- охарактеризувати дефініції категорій толерантності / інтолерантності та їх синонімічних рядів у гуманітарній науковій парадигмі з урахуванням національної специфіки німецької, української і російської лінгвокультур;
- виявити роль просодії як важливого фактора прагматичного впливу в політичній комунікації;
- дослідити особливості взаємодії лінгвістичних засобів вираження толерантності/інтолерантності в мовленні політиків Німеччини, України й Росії;
- показати роль та особливості просодичних засобів як інтердискурсивного маркера в політичному дискурсі екстремістської спрямованості, а також їх використання в технологіях маніпуляції;
- виявити релевантні спільні й конкретно-мовні ознаки просодії толерантності/інтолерантності, враховуючи лінгвістичні й

екстралінгвістичні умови їх реалізації в політичній комунікації на прикладі німецької, української та російської мов.

Об'єктом дослідження є усне мовлення політиків.

Предметом дослідження є просодичні характеристики толерантності/інтолерантності в мовленні політиків.

Матеріалом дослідження слугували 480 звукових та аудіовізуальних записів виступів сучасних політичних діячів (180 для німецької мови, 150 для української й 150 для російської мов). Тривалість звучання виступів політичних діячів Німеччини (J.Rau, A.Schavan, R.von Weizsäcker, U.Voigt) склала 120 хвилин; України (В. Янукович, Ю. Тимошенко, В. Ющенко, О. Тягнибок) 107 хвилин; Росії (Д. Медведєв, В. Путін, Е. Лимонов, В. Жириновський) 128 хвилин.

Вирішення завдань дослідження здійснювалося за допомогою комплексної **методики**, що включає :

- *описово-аналітичний метод*, який полягає у критичному вивченні науково-теоретичних джерел із проблематики дослідження;

- *метод лінгвістичного спостереження*, який передбачає аналіз граматичних, лексичних і стилістичних характеристик виступів німецьких, українських і російських політиків, а також виділення найчастотніших фраз функціонально-семантичного поля (ФСП) толерантності/інтолерантності та є підготовчим етапом для здійснення комплексного експериментально-фонетичного дослідження, яке передбачає проведення *слухового й аудиторського* аналізів, *інструментального* аналізу акустичних параметрів просодії толерантності/інтолерантності у мовленні політиків;

- *метод статистичного аналізу одержаних результатів експерименту* – виявлення ступеня випадковості й закономірності фактів, що спостерігаються у мовленні, об'єктивної оцінки одержаних даних;

- *метод лінгвістичної інтерпретації експериментальних даних* – пояснення, системний опис та всебічне тлумачення лінгвістичного значення результатів дослідження, формулювання основних висновків роботи.

Як **робоча гіпотеза** дисертаційного дослідження висувається таке положення: просодичні параметри мовлення виступають одним із елементів інтенціонального плану висловлювань і є у політичному дискурсі важливим засобом формування перлокутивного ефекту толерантності/інтолерантності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що ця робота є першою спробою системного комплексного лінгвістичного аналізу взаємодії засобів вираження толерантності/інтолерантності в політичному дискурсі, у тому числі екстремістської спрямованості.

Удосконалено визначення національних особливостей існуючих дефініцій категорії толерантності/інтолерантності в німецькій, українській та російській лінгвокультурах. Надано визначення просодичним засобам як важливого фактору формування позитивних взаємин у політичній комунікації, виявлено спільні та конкретно-мовні ознаки просодії толерантності/інтолерантності в кожній із розглянутих мов у політичному дискурсі. Дістало подальшого розвитку визначення просодичних засобів як фактора негативного впливу на процеси політичної взаємодії у комунікативно-прагматичному контексті.

Показано роль і особливості фонопрагматичних засобів як інтердискурсивного маркера та складової маніпулятивної тактики в політичному дискурсі екстремістської спрямованості.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що вона робить певний внесок у дослідження актуального для сучасного мовознавства феномена, комплексно розглядає релевантні спільні й конкретно-мовні ознаки просодії толерантності/інтолерантності в політичній комунікації. Одержані результати поглиблюють і розширюють існуючі в лінгвістиці знання з просодичного оформлення та функціонування мовленнєвих актів у виступах сучасних політиків, їх прагматичну спрямованість. Таким чином, результати дослідження сприяють накопиченню емпіричних даних і розробці теоретичних положень у галузі фонопрагматики та можуть бути використані для подальшого вивчення просодичних явищ у політичній лінгвістиці й загальному мовознавстві.

Практичне значення одержаних результатів дослідження визначається можливістю їх застосування у викладанні таких дисциплін, як теоретична фонетика (розділ «Надсегментний рівень мови»), практична фонетика (розділ «Просодична організація тексту», «Фоностилістика»), загальне мовознавство, прикладна лінгвістика (розділ «Оптимізація соціальної функції мови, функціонування мови як засобу впливу»). Одержані результати можуть бути також використані для створення методичних розробок, навчальних посібників і практичних рекомендацій у курсах із політичної лінгвістики, лінгвокультурології, прагмалінгвістики, культури мовлення, риторики, ПР-технологій та застосовані у лінгвістичній

експертизі усного мовлення, у практиці викладання німецької, української й російської мов.

Особистий внесок здобувача полягає в теоретичному та експериментально-фонетичному обґрунтуванні лінгвістичних особливостей просодії толерантності/інтолерантності в політичному дискурсі.

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи обговорювались на засіданні кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського (Одеса, 2004), на міжнародних наукових конференціях: «Мова і культура» (Київ, 2004, 2005), «Сучасні мовленнєві технології» (Одеса, 2005), 41-й лінгвістичний колоквиум "Die Ordnung des Standart und die Differenzierung der Diskurse" (Німеччина, Мангейм, 2006), 42-й лінгвістичний колоквиум «Sprachenvielfalt und Sprachenlernen: Neue Wege zur Literalität» (Греція, Родос, 2007), VII Міжнародний науковий семінар «Пред'явлення світу в гуманітарних дискурсах ХХІ століття» (Луганськ, 2008), 43-й лінгвістичний колоквиум «Pragmantax II. Zum aktuellen Stand der Linguistik und ihrer Teildisziplinen» (Німеччина, Магдебург, 2008), міжнародний конгрес викладачів німецької мови (Німеччина, Йена-Веймар, 2009), 44-й лінгвістичний колоквиум «Globalisierung-Interkulturelle Kommunikation-Sprache» (Болгарія, Софія, 2009).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження висвітлено в дванадцятьох публікаціях, з них шість опубліковано у фахових наукових виданнях, затверджених ВАК України, трьох тезах міжнародних наукових конференцій, а також у двох виданнях методичного характеру.

Структура дисертації складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (215 позицій), переліку веб-сайтів із матеріалу дослідження та додатків.

Повний обсяг дисертації становить 221 сторінку, основний зміст викладений на 180 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, її актуальність, розкрито стан досліджуваної проблеми, визначено мету й завдання, об'єкт і предмет дослідження, дано опис матеріалу та методів

дослідження, підкреслено наукову новизну, теоретичну значущість і практичну цінність одержаних результатів.

У першому розділі «**Теоретичні передумови вивчення політичного дискурсу та толерантності/інтолерантності як його категорій**» визначено поняття «політичний дискурс», виявлено теоретичні проблеми щодо аналізу його лінгвістичних та екстралінгвістичних особливостей, розглянуто феномен толерантності/інтолерантності в парадигмальній інтерпретації та здійснено диференціацію понять категорії толерантності (терпимість, політична коректність, увічливість) та інтолерантності (ненависть, нетерпимість, агресія, упередження) у політичному дискурсі, охарактеризовано значення просодії для передачі модальних значень ФСП толерантності/інтолерантності.

Незважаючи на зростаючу увагу вчених до проблем політичного дискурсу в лінгвістиці сьогодні не існує загальноприйнятого визначення мови політики. Поряд із терміном «політичний дискурс» (О.І. Шейгал, А.М. Баранов) використовується безліч інших, таких як «суспільно-політичне» (Т.В. Юдіна) або «агітаційно-політичне» мовлення (А.П. Чудінов), «мова суспільної думки» (П.Н. Денисов). Зіставлення існуючих тлумачень політичного дискурсу дало можливість проаналізувати тенденції використання цього терміна в лінгвістичній науці та визначити поняття політичного дискурсу в широкому й вузькому значеннях (текст, дискурс, мовлення як структура, результат і процес). У широкому значенні під політичним дискурсом розуміють мовні утворення, суб'єкт, адресат або зміст яких належать до сфери політики (Н.Д. Арутюнова, А.М. Баранов, В.І. Карасік, М.Л. Макаров).

Однією із найважливіших функцій політичного дискурсу вважається функція впливу на свідомість учасників політичного процесу. Політична культура толерантності та мовленнєва прагматична компетенція учасників спілкування в умовах конфлікту становить об'єкт дослідження в межах теорії політичного дискурсу.

На основі аналізу інтердисциплінарних джерел встановлено протиріччя феномена толерантності (пасивне/активне ставлення до іншого) і проведено відмінність між толерантністю як активною позитивною позицією комуніканта, відкрито й конструктивно націленою на взаємодію із представниками інших партій, позицій, груп, культур, і терпимістю як пасивною позицією, яка допускає прояв

«чужого», але лише в силу змушеної необхідності запобігання конфліктам.

Сутність категорії толерантності зафіксовано як систему норм мовної й соціальної дії, яка поширюється на різні сфери індивідуального, суспільного, державного й міждержавного буття і має визначальний характер взаємодії особистостей із різноманітними проявами соціально-культурного рівня.

Визначено такі відмінності комунікативної категорії толерантності: увічливість, терпимість і політична коректність. Терпимість належить до сфери моралі, поняття толерантність і політична коректність акцентують також прагматичні й соціальні складові безконфліктного співіснування в суспільстві. Поняття політичної коректності співвідноситься з поняттям дискримінації щодо груп людей, позначених за зовнішньою ознакою.

Протилежним явищем у сучасному політичному дискурсі є категорія інтолерантності (І.Ф. Бублик, Г.В. Завражина, С.О. Колосов, П.Г. Крючкова С.В. Свирковська), аж до експлікації ксенофобії в дискурсі екстремістської спрямованості. Існуючі світоглядні позиції тлумачать категорію інтолерантності (ненависть, агресія, упередження) з точки зору еволюціоністських (К. Лоренц), соціально-структурних (D. Bar-Tal, В. Dunwoodie, S. Opatow), соціально-психологічних (G. Allport) і дискурсивних теорій (Р. Барт, Т. ван Дейк, М. Фуко, М. Халлідей).

У побудові моделі даного типу політичного дискурсу на лінгвістичному рівні беруть участь мовні засоби різного рівня, які актуалізуються в інтолерантних (агресивних, ксенофобічних) інтенціях і представлені такими мовленнєвими актами як погроза, образа, звинувачення, заклик до насильства, агресії.

Прагматична спрямованість політичного дискурсу зумовила важливість проблеми маркованості мовлення (В.П. Белянін, А. Вежбицька, Н.А. Красавський, В.І. Шаховський, J. Lakoff). Категорія інтолерантності і її складові (ненависть, агресія) визначаються соціалізованими емоціями з яскраво вираженою негативно-оцінною конотацією і пов'язані з конфліктами соціальної дійсності, найчастіше реалізуються в мовленні при зіткненні з відмінною системою цінностей, ідентичністю, культурою. У мовленні індивіда відбувається узагальнення негативних характеристик і якостей, які ведуть до появи стереотипів, етнізмів і ярликів.

Варто зазначити, що увага лінгвістів більше спрямована на розгляд лексико-граматичних засобів передачі толерантних/інтолерантних конотативних значень у політичному дискурсі, але просодичним засобам їх реалізації, на жаль, приділяється недостатньо уваги. Просодія може не тільки передавати модальні значення, але й змінювати загальний зміст висловлення, виражати його інтенцію, передавати модальну спрямованість (Т.М. Корольова) і емоційну насиченість (Л.В. Златоустова).

Просодія (комплекс супрасегментних характеристик мовлення з численними модифікаціями інтонації, гучністю, темпом вимови в процесі мовленнєвої діяльності) є багатомірним явищем, що бере участь у формуванні змісту висловлення, характеризується поліфункціональністю у мові (Р.К. Потапова).

Функції просодії систематизуються у таких напрямках: членування, зв'язки й передача змісту (Т.М. Ніколаєва), граматична, стилістична, прагматична (Є.І. Григор'єв), семантизуюча (Н.Б. Єршова), функція впливу, перлокутивна (Т.М. Надеїна). Мелодичні характеристики частоти основного тону належать до найважливіших параметрів у передачі конотативних відтінків значень (Л.В. Бондарко, Л.А. Вербицька, М.В. Гордіна, Л.Р. Зіндер, Р.К. Потапова, Н.В. Черемісіна), виділені тональні реєстри співвідносяться з маркуванням висловлення (С.М. Гайдучик, Є.І. Григор'єв, Ю.А. Дубовський, D. Cristal, O. von Essen, D. Wunderlich, E. Zwirner), темпоральна організація мовлення є інформативним засобом ідентифікації змісту висловлення (Т.О. Бровченко, Є.І. Григор'єв). Негативні або позитивні емоційно-модальні значення мають певний інвентар просодичних засобів вираження (А. А. Калита, Т. М. Корольова, Р. К. Потапова).

Таким чином, зрозуміла важлива роль просодичних характеристик мовлення при вираженні передачі модальних значень ФСП толерантності/інтолерантності у політичній комунікації.

У другому розділі «Методика і процедура експериментально-фонетичного дослідження просодії толерантності/інтолерантності в політичному дискурсі» описано організацію й процедуру проведення експериментально-фонетичного дослідження реалізації висловлювань німецьких, українських і російських політиків.

Експериментальним матеріалом для дослідження просодичних засобів вираження толерантності/інтолерантності слугував корпус

усних текстів політичних виступів сучасних політиків Німеччини, України та Росії.

Дослідження інтонаційних особливостей мовлення політиків здійснювалося на основі методу структурно-функціонального вивчення інтонації (В.О. Артемов) та складалося з таких етапів: 1) добір експериментального матеріалу та його лінгвістичний аналіз (аналіз лексико-граматичних, синтаксичних і стилістичних характеристик); 2) слуховий і аудиторський аналіз; 3) інструментальний аналіз експериментального матеріалу (виявлення кількісних показників акустичних параметрів із виділенням частоти основного тону, інтенсивності й тривалості); 4) статистична обробка числових даних акустичних характеристик експериментальних фраз; 5) лінгвістична інтерпретація досліджених результатів.

Обробка акустичних параметрів експериментального матеріалу здійснювалася з використанням спеціальної комп'ютерної програми обробки звукового сигналу Praat та WaveSurfer версії 1.5.2. Ці програми дозволяють одержати частотно-амплітудну інтонограму фрази, вимірити параметри ЧОТ у Гц, інтенсивності у Дб і тривалості в мс із періодом квантування, що дорівнює 20 мс, та здійснити багатокомпонентний аналіз за такими просодичними характеристиками – частота основного тону (ЧОТ), інтенсивність (І) і тривалість (Т), які визначалися у відносних одиницях.

Порівняльна характеристика акустичних параметрів проводилася за такими ознаками: 1. Середньодикторські рівні ЧОТ, інтенсивності й тривалості. 2. Рівневі просодичні характеристики як у межах фрази, так і на окремих ділянках фрази (передшкала, шкала, термінальний тон і заядерні склади). 3. Діапазони ЧОТ, інтенсивності й середня швидкість мовленнєвих актів. 4. Локалізація максимальних значень акустичних параметрів.

У третьому розділі «Аналіз і лінгвістична інтерпретація результатів експериментального дослідження лінгвістичних засобів вираження толерантності/інтолерантності в політичному дискурсі» розглянуто систему лексичних, граматичних, стилістичних і просодичних засобів вираження мовної категорії толерантності/інтолерантності в політичному дискурсі, а також специфіку функціонування мовленнєвих актів і мовленнєвих стратегій для досягнення прагматичної мети в політичному дискурсі різноманітної спрямованості.

Категорія толерантності має універсальний характер і однакові механізми реалізації в німецькій, українській та російській мовах. До дистинктивних лінгвістичних засобів вираження толерантності належать мовні одиниці, які спрямовані на зниження категоричності висловлювань на лексичному та граматичному (синтаксичному, морфологічному) рівнях за рахунок евфемізації, делігітимізації, імперсоналізації, питальних речень, множини іменників, ступенів порівняння прикметників та прислівників.

Найважливіші просодичні характеристики толерантності в політичному дискурсі зводяться на перцептивному рівні до таких ознак: чітка розмірена вимова, що надає мовленню урочистий, офіційний відтінок звучання; контрольований темп мовлення; відсутність пауз усередині синтагм; варіювання довжини пауз між синтагмами з метою підкреслення й виділення тема-рематичних відношень у висловленні; модульована гучність мовлення; немаркований мелодичний рівень; урівноважене вживання логічного й емоційного видів наголосу у висловленнях.

Емоційні концепти (агресія, ненависть, упередження) створюють категорію інтолерантності й використовують різні засоби вираження в трьох мовах. Структурно-когнітивними елементами інтолерантності є конфліктність, категоричність, нав'язування своєї думки, які реалізуються у лінгвістичному плані в виборі лексичних одиниць дискримінаційного характеру, імперативних конструкцій, уживанні модальних слів зі значеннями заборони, облігаторності, займенниково-співвідносних складнопідрядних реченнях із модальним значенням вимоги. Засоби номінації з негативним забарвленням (найчастіше жаргонізми, інвективи, пейоративна лексика), прізвищні етноніми, експресивні етноніми, етнофолізми, екстроніми і етнічні клички для представників інших націй виступають показником ненависті, агресії, зневаги. За мірою прояву негативні емоційно-модальні значення можуть різнитися в мовленні від іронічно-зневажливих до презирливих, лайливих.

Емоційність, як один із типів сугестивних засобів впливу, особливо активно проявляється в інтолерантних висловлюваннях на просодичному рівні. Просодичні засоби вираження інтолерантності мають односпрямований (за винятком вираження іронічних змістів) з іншими лінгвістичними засобами характер.

Найбільшу інформативність відносно програмування перлокутивного ефекту толерантності/інтолерантності за допомогою

параметрів інтенсивності, ЧОТ і тривалості має слово, що містить у своєму складі головний наголошений склад, далі відповідно до перлокутивної значущості йде перше повнозначне слово шкали й в останню чергу ідентифікація перлокуції здійснюється адресантом за заядерним складом.

Ранговий порядок перцептивних даних з урахуванням значущості просодичних ознак інтолерантності для слов'янських мов розподілився таким чином: гучність, тривалість, тональні зміни.

Інтолерантна просодична модель у політичному дискурсі екстремістської спрямованості у трьох мовах виділяється нами як інтердискурсивний маркер для даного типу дискурсу.

У результаті проведеного аналізу експериментального матеріалу виявлено, що у виступах політиків Німеччини, України й Росії найпоширенішими є такі емоційно-модальні значення ФСП толерантності (миролюбне твердження, дружлюбне переконання, тверда вимога) та інтолерантності (погроза, образа, звинувачення, грубе повчання, агресивне переконання).

За результатами слухового, аудиторського, інструментального аналізів емоційно-модальні значення ФСП толерантності/інтолерантності в німецькомовних, україномовних і російськомовних висловленнях політиків актуалізуються в мовленні за допомогою певного комплексу інтонаційних параметрів як у фразі в цілому, так і в окремих її сегментах. Визначено, що просодичні ознаки ФСП толерантності/інтолерантності в політичній комунікації в зазначених мовах мають релевантні спільні та конкретно-мовні засоби актуалізації дистинктивних інтонаційних характеристик на рівні мелодичних, динамічних і темпоральних характеристик. Щодо спільних рис просодії при передачі певних емоційно-модальних значень у досліджених мовах, слід зазначити такі:

1. **миролюбне твердження** відзначено підвищенням рівня мелодики, зростанням показників тривалості й помірною гучністю.
2. **Дружлюбне переконання** характеризується збігом емоційного й синтагматичного наголосів, відсутністю різких перепадів мелодичного контуру, помірними гучністю та темпом, схожістю м'якого тембрального забарвлення голосу політиків.
3. **Тверда вимога** має підвищену гучність, чітку акцентно-ритмічну структуру фрази, середню швидкість вимови.
4. **Погроза** маніфестується висхідно-спадним рухом тону з різкими тональними перепадами, підвищенням гучності в головному

наголошеному складі, середньоскладовою тривалістю в ядрі. Різке зниження тону в загаті й посилення динаміки вимови характеризують цей ілокутив.

5. **Образа** визначається наявністю «хрипливатого» тембрального відтінку в голосі мовця, переривчастістю мовленнєвого потоку, загальним зниженням показників гучності та рівня мелодики, уповільненням темпу висловлювань.

6. **Звинуваченню та грубому повчанню** притаманне збільшення часу звучання сегментів фрази та фрази в цілому, значне зростання гучності мовлення, звужений частотний діапазон фрази, наявність спадних термінальних тонів, збільшення тривалості міжсинтагмених пауз, а також зростання кількості та тривалості внутрішньосинтагмених пауз.

7. **Агресивне переконання** характеризується різким перепадом мелодики в перед'ядерній частині висловлення, прискоренням темпу мовлення, різким емпатичними наголошенням окремих слів у фразі, підвищеною гучністю вимови, що перетворюється на крик.

Отже, дані експериментально-фонетичного дослідження просодичних характеристик толерантності/інтолерантності в політичному дискурсі надали можливість проаналізувати основні зміни мелодичного, динамічного та темпорального компонентів інтонації, а також виявити релевантні спільні й конкретно-мовні засоби актуалізації її дистинктивних характеристик.

У **висновках** сформульовано основні підсумки проведеного дисертаційного дослідження і визначено подальшу перспективу вивчення досліджуваної проблеми.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі було здійснено спробу дослідити своєрідність просодичної організації толерантності/інтолерантності в системі сучасного політичного дискурсу Німеччини, України та Росії.

Політичний дискурс активно досліджується в сучасній лінгвістиці та визначається як мовне утворення, суб'єкт, адресат, зміст яких стосується сфери політики.

Мовна толерантність характеризується як вербальна реалізація загального принципу толерантності, оснований на категоріях філософії, психології, етики. Пресупозицію даної категорії складає опозиційне відношення «свій-чужий».

Описано найбільш традиційні й специфічні репрезентанти концепту «толерантність» у німецькому (усвідомлене прийняття, повага, емпатія), українському та російському (терпимість, поблажливість, допущення) політичному дискурсі. Риторика політичних діячів зазначених країн виявляє констатацію факту толерантності, заклик до недопущення інтолерантності, а також превалювання ірреальних модальних планів, що свідчать про усвідомлення важливості толерантності в політичній комунікації, але як перспектива, бажане явище (безконфліктність, неагресивність, миролюбство).

Таким чином, толерантність у політичному дискурсі можна зафіксувати як систему норм мовної та мовленнєвої дії, яка поширюється на різні рівні індивідуального, суспільного, партійного, державного й міждержавного буття й визначається активним позитивним характером взаємодії й відносин до різних проявів політичної та соціально-культурної різноманітності.

На лексичному рівні живається нейтральна лексика або лексеми з позитивним конотативним значенням, оцінна лексика, евфемізми, модальні дієслова і модальні конструкції. На граматичному рівні характерною є відмова від директивних висловлювань, застосування риторичних запитань і суперлативів, а також морфолого-синтаксичних засобів передачі об'єктивної та суб'єктивної модальності. На рівні стилістики – вживання епітетів, непрямих звернень, повторів, гіпербол, іронії, метафор, цитування.

Аналіз експериментальних даних реалізації інтолерантності в мовленні політиків трьох країн виявив тісний взаємозв'язок лексико-граматичних та просодичних характеристик, які спрямовані на підвищення ефективності прагматичного впливу на слухачів. При цьому, просодичні параметри мовлення є найважливішими маркерами семантики інтолерантних висловлювань, уточнюють, доповнюють та розширюють семантику фрази.

Релевантними спільними просодичними показниками, що диференціюють інтолерантні репліки від толерантних в мовленні політичних лідерів Німеччини, України і Росії є :

на мелодичному рівні: підвищений частотний рівень ядра, вищій частотний інтервал ядра і заядерної частини, збільшення частотного інтервалу між піковою ЧОТ ядра і оточуючих його складів, використання скандентної шкали замість монотонної або слайдингової);

на рівні динамічних характеристик: значна підвищеність інтенсивності фрази в цілому та в окремих її сегментах, збільшення інтервалу інтенсивності ядра і заядерної частини, суттєве зростання швидкості зміни інтенсивності в термінальній частині фрази;

на рівні темпоральних характеристик: збільшення часової контрастності між головним наголошеним і переднаголошеним складами, зростання тривалості міжсинтагмених пауз, а також кількості й тривалості внутрішньосинтагмених пауз;

на рівні енергетичних характеристик: суттєве підвищення енергетичної наповненості фрази та окремих її сегментів.

Поряд із загальними ознаками, що диференціюють два типи мовленнєвої реалізації, під час дослідження було встановлено ряд конкретно-мовних засобів, які беруть участь у реалізації інтолерантності висловлювання у кожній із досліджуваних мов. До числа дистинктивних ознак належать такі:

- у німецькій мові інтолерантні репліки на відміну від толерантних характеризуються оформленням заядерних складів здебільшого висхідним тоном, що не є притаманним для української та російської мов;

- в українській і російській мовах не тільки ядро (як в німецькій мові), але й заядерна частина інтолерантних мовленнєвих реалізацій відрізняється більш високим частотним рівнем, тональне оформлення кінцевих сегментів інтолерантної фрази характеризується значним зростанням швидкості спаду ЧОТ у порівнянні з термінальним тоном толерантних реплік; темп вимови ядерної частини уповільнений в інтолерантних репліках на відміну від толерантних (у німецькій мові тривалість вимови, будучи важливою розрізнявальною характеристикою якості голосних звуків на сегментному рівні, на відміну від української й російської мов не використовується як ознака, що диференціює толерантне ставлення від інтолерантного на рівні просодії висловлювання).

Отже, результати експериментально-фонетичного дослідження особливостей просодії толерантності/інтолерантності в мовленні політиків підтвердили висунену гіпотезу про те, що просодичні параметри мовлення виступають одним з елементів реалізації та ідентифікації інтенціонального плану висловлення, а також є вагомим засобом формування перлюкутивного ефекту толерантності/інтолерантності в політичній комунікації.

Перспектива наукових досліджень просодичних засобів вираження толерантності/інтолерантності полягає в розширенні кола досліджуваних емоційно-модальних значень ФСП толерантності/інтолерантності в політичній комунікації.

Основні положення дисертації відображено в таких публікаціях:

1. Ларіна Е.В. Вивчення просодичних параметрів мовлення в політичній комунікації [Методичні вказівки з підготовки фонетичного експерименту для написання дипломних робіт для студентів спеціальності «Прикладна лінгвістика» інституту мов світу] / Е.В. Ларіна. – Одеса: ПНПУ імені К.Д. Ушинського, 2009. – 20 с.
2. Ларіна Е.В. Інтолерантність як категорія політичного дискурсу / Е.В.Ларіна // Науковий вісник ПДПУ імені К.Д. Ушинського. Лінгвістичні науки. – Одеса: Астропринт, 2010. – № 10. – С. 53–59.
3. Ларина Э.В. К вопросу о просодическом компоненте в структуре иллокуции (на материале выступлений немецких политических деятелей) / Э.В. Ларина // Новітня філологія. – Миколаїв, 2005. – № 2(22). – С.158–160.
4. Ларіна Е.В. Лінгвістичні особливості політичного дискурсу [Метод. вказ. для студ. факультету іноземних мов] / Е.В.Ларіна – Одеса: ПДПУ імені К.Д. Ушинського, 2007. – 18 с.
5. Ларина Э.В. Лингвистические способы выражения толерантности / интолерантности в политическом дискурсе / Э.В. Ларина // Новітня філологія. – Миколаїв: Чорноморський державний гуманітарний університет імені Петра Могили, 2010. – № 35(15). – С. 71–84.
6. Ларина Э.В. Семантико-прагматическая вариативность немецких модальных глаголов в речи политиков / Э.В. Ларина // Науковий вісник ПДПУ імені К.Д.Ушинського. Лінгвістичні науки. – Одеса: Астропринт, 2006. – № 3. – С. 61–65.
7. Ларина Э.В. Способы выражения амбивалентной модальности в политическом дискурсе (на материале немецкого языка) / Э.В. Ларина // Мова і культура. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2005. – Вип.8. – Т. III, ч.2. – С.99– 103.
8. Ларина Э.В. Способы реализации интенциональности в политическом дискурсе (на материале немецкого языка) // Э.В. Ларина, Т.М. Королева // Мова і культура. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2004. – Вип.7.– Т.VI. – С.122– 128.

9. Larina E.V. Argumentationen als Handlungsmuster im politischen Diskurs / E.V. Larina // Науковий вісник ПДПУ імені К.Д.Ушинського. Лінгвістичні науки. – Одеса: Астропринт, 2006. – № 5. – С. 16–21.
10. Larina E. Argumentationen im politischen Diskurs / Elina Larina // Pragmantax II. Zum aktuellen Stand der Linguistik und ihrer Teildisziplinen. 43. Linguistisches Kolloquium. – Magdeburg, 2008. – S. 28.
11. Larina E. Intention in Argumentationsmodellen des politischen Diskurses / Elina Larina // Die Ordnung des Standard und die Differenzierung der Diskurse. Akten des 41.Linguistischen Kolloquiums in Mannheim. - Frankfurt a. M.: Peter Lang Verlag, 2006. – S. 279–285.
12. Larina E. Tolerante Argumentation im politischen Diskurs Deutschlands / Elina Larina // Globalisierung-Interkulturelle Kommunikation-Sprache. 44. Linguistisches Kolloquium – Sofia: New Bulgarian University, 2009. – S. 18.

АНОТАЦІЯ

Ларіна Е.В. Просодія толерантності/інтолерантності в політичному дискурсі (експериментально-фонетичне дослідження). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.15 – загальне мовознавство. Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», Одеса, 2010.

Дисертацію присвячено експериментально-фонетичному дослідженню особливостей просодії толерантності/інтолерантності в мовленні політиків у сучасному політичному дискурсі Німеччини, України та Росії. За допомогою інструментального аналізу досліджено просодичні характеристики передачі модальних значень функціонально-семантичного поля толерантності/інтолерантності. Встановлено, що просодичні ознаки толерантності/інтолерантності в політичній комунікації в німецькій, українській та російській мовах мають релевантні спільні та конкретно-мовні засоби актуалізації дистинктивних інтонаційних характеристик на рівні мелодичних, динамічних і темпоральних параметрів. Виявлено роль просодії у політичному дискурсі як важливого фактора комунікативного впливу на аудиторію та можливості використання певних просодичних засобів у сучасних технологіях маніпуляції.

Ключові слова: політичний дискурс, просодія, толерантність, інтолерантність, функціонально-семантичне поле толерантності/інтолерантності, комунікативний вплив, технології маніпуляції.

АННОТАЦИЯ

Ларина Э.В. Просодия толерантности/интолерантности в политическом дискурсе (экспериментально-фонетическое исследование). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.15 – общее языкознание. – Государственное учреждение «Южно-Украинский национальный педагогический университет имени К.Д. Ушинского», Одесса, 2010.

Диссертация посвящена экспериментально-фонетическому исследованию особенностей просодии толерантности/интолерантности в речи политиков в современном политическом дискурсе Германии, Украины и России. С помощью инструментального анализа исследованы просодические характеристики передачи модальных значений функционально-семантического поля толерантности / интолерантности.

Установлено, что просодические признаки толерантности / интолерантности в политической коммуникации в немецком, украинском и русском языках имеют релевантные общие и конкретно-языковые способы актуализации дистинктивных интонационных характеристик на уровне мелодических, динамических и темпоральных параметров. Выявлена роль просодии в политическом дискурсе как важного коммуникативного фактора влияния на аудиторию и возможности использования определенных просодических средств в современных коммуникативных манипулятивных технологиях.

Определяющими просодическими показателями толерантности в речи политических лидеров Германии, Украины и России являются тональный контур фразы, ее интенсивность, темп произнесения, характер и место фразового и логического ударения, паузация и синтагматическое деление высказывания. Контур интенсивности толерантных реплик также подобен. Среди темпоральных признаков общими для трех языков являются средний темп реализации коннотативных значений толерантности, а также функциональное использование темпа речи с целью маркирования тема-рематической структуры.

Относительно конкретно-языковых дистинктивных характеристик просодии толерантности следует выделить локализацию максимальных показателей ЧОТ (главноударный слог в немецком языке и предъядерная часть в славянских языках); локализацию максимальных показателей интенсивности в немецком языке в слогах, маркированных фразовым ударением, в то время как в украинском и русском языках этот показатель расположен в предъядерном сегменте фразы; ускорение темпа речи в русских высказываниях по сравнению с украинскими и немецкими; значительная редукция в русском языке по сравнению с украинским и немецким языками.

Анализ экспериментальных данных реализации интолерантности в речи политиков трех стран показал тесную взаимосвязь лексико-грамматических и просодических характеристик, направленных на повышение эффективности прагматического влияния на слушателей. При этом просодические параметры речи являются важнейшими маркерами семантики высказываний, уточняющими, дополняющими или расширяющими смысл фразы. Результаты инструментального анализа показали, что мелодический уровень и показатели громкости интолерантных высказываний значительно повышаются, частотный диапазон и диапазон интенсивности фраз расширяются, а увеличение темпа речи имеет неравномерный характер.

Таким образом, результаты экспериментально-фонетического исследования на перцептивном и акустическом уровнях позволили сделать вывод относительно просодических особенностей, обуславливающих функционирование модальных значений функционально-семантического поля толерантности /интолерантности в речи политиков и подтвердили выдвинутую гипотезу о том, что просодические параметры речи выступают одним из элементов реализации интенционального плана высказывания и являются важнейшим средством формирования перлокутивного эффекта толерантности/интолерантности в политической коммуникации.

Ключевые слова: политический дискурс, просодия, толерантность, интолерантность, функционально-семантическое поле толерантности/ интолерантности, коммуникативное влияние, технологии манипуляции.

Larina E.V. – Prosody of Tolerance/Intolerance in Political Discourse (Experimental Phonetic Research). – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in philology, speciality 10.02.15 – General Linguistics. – The state institution «South-Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushinsky», Odesa, 2010.

The thesis is devoted to the experimental phonetic research of prosodic peculiarities of tolerance/intolerance in the speech of politicians in the modern political discourse of Germany, Ukraine, Russia. The instrumental analysis allowed to investigate prosodic characteristics of conveying the modal meanings of functional and semantic field of tolerance/intolerance. It has been revealed that the prosodic features of tolerance/intolerance in German, Ukrainian and Russian have common and peculiar to these languages means of actualizing distinctive prosodic characteristics at the level of melodic, dynamic, temporal parameters. The role of prosody in political discourse as the main factor of communicative influence on the audience and possibilities to make use of a certain prosodic means in modern communicative manipulative technologies have been found out.

Key words: political discourse, prosody, tolerance, intolerance, functional and semantic field of tolerance/intolerance, communicative influence, manipulative technologies.

Підписано до друку 23.05.2010. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарн. «Times» Друк цифровий. Ум. друк .арк. 0,9
Тираж 100 пр. Зам. № 6
Видавець і виготовлювач Букаєв Вадим Вікторович
вул. Пантелеймонівська 34, м. Одеса, 65012.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2783 від 02.03.2007 р.
Тел. 0949464393, 0487431393 email - *bukaev@gmail.com*

Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ЛАРІНА Еліна Вікторівна

УДК 81'342'42 (043.3)

**ПРОСОДІЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ / ІНТОЛЕРАНТНОСТІ
В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ**
(експериментально-фонетичне дослідження)

10.02.15 – загальне мовознавство

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор
Корольова Тетяна Михайлівна,
 Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», завідувач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, доцент
Карпенко Олена Юрїївна,
 Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
 завідувач кафедри граматики англійської мови

кандидат філологічних наук, доцент
Валігура Ольга Романівна,
 Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,
 доцент кафедри англійської філології

Захист відбудеться “24” червня 2010 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.053.05 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий “24” травня 2010 р.

Учений секретар
 спеціалізованої вченої ради

Г. В. Савчук